29/03/2023

Εκκλησία και Άνθρωπος

/ Γνώμες

Γράφει η Χριστίνα Ν. Μπορομπόκα, Μάστερ Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας, Φιλόλογος

α) Η Εκκλησία ως «εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου»

Ο άγιος Μάξιμος παρουσιάζει και ερμηνεύει με ποιό τρόπο η Εκκλησία είναι εικόνα του Θεού αλλά και του κόσμου, ορατού και αόρατου. Στη συνέχεια της μελέτης θα ασχοληθούμε και με άλλους συμβολικούς εικόνισμούς τους οποίους επισημαίνει ο ιερός συγγραφέας και οι οποίοι αποτελούν μία ανθρωπολογική ερμηνεία της Εκκλησίας.[1] Συγκεκριμένα θα αναφερθούμε με ποιό τρόπο η Εκκλησία είναι

«εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου», πώς η Αγία Γραφή όνομάζεται «ἄνθρωπος» αλλά και με ποιό τρόπο ο κόσμος όνομάζεται «ἄνθρωπος» και ο άνθρωπος «κόσμος».

Όσον αφορά την πρώτη εξεικόνιση, ο αγ. Μάξιμος ο Ομολογητής τονίζει στη «Μυσταγωγία» του ότι η Εκκλησία είναι «εἰκόνατοῦἀνθρώπου», όπως ακριβώς και ο άνθρωπος είναι «εἰκόνατῆςἘκκλησίας».

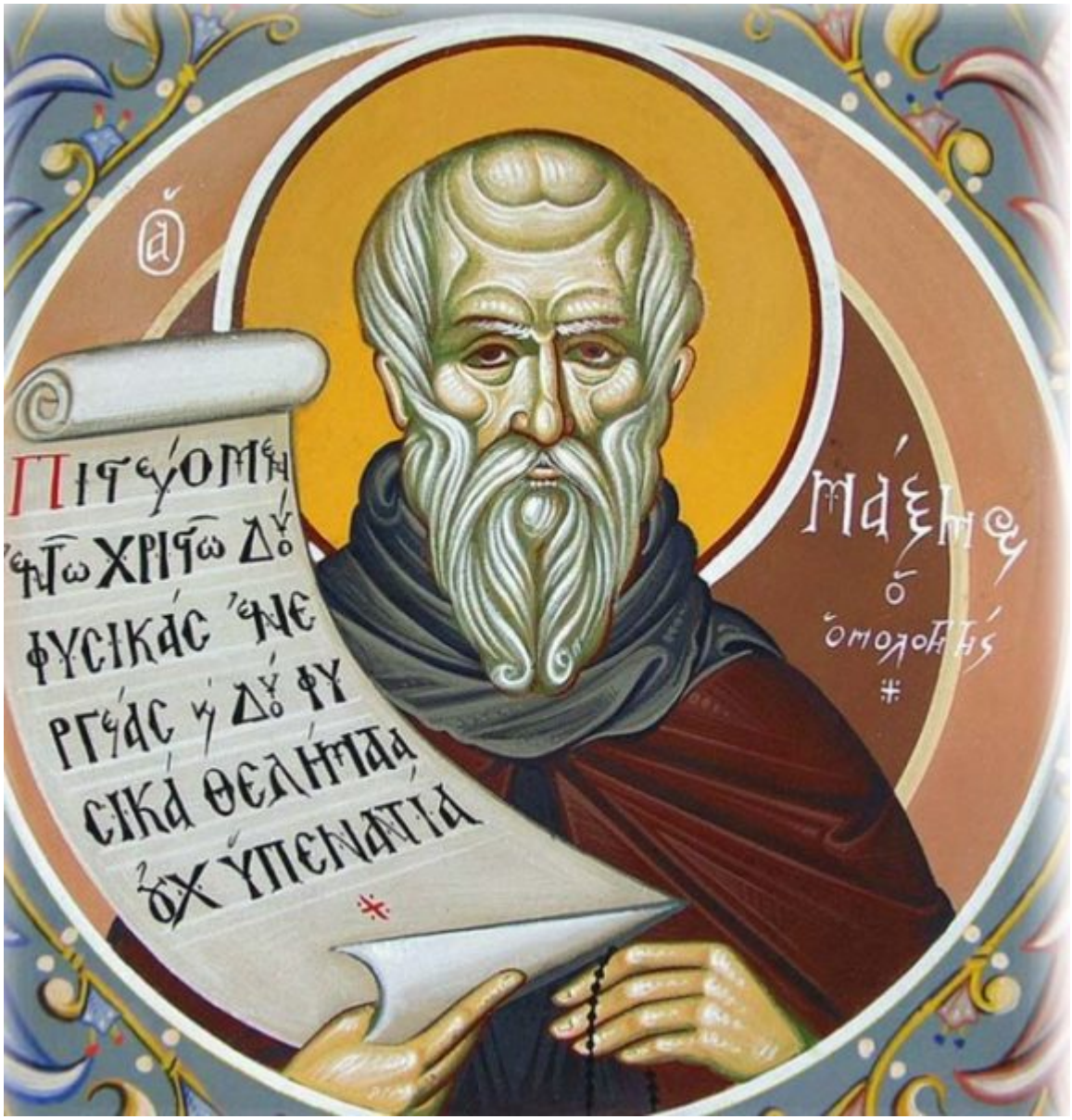

Ο αγ. Μάξιμος έδειξε ότι η Εκκλησία είναι εικόνα του Θεού, στη συνέχεια με αναγωγικό τρόπο θα δείξει ότι η Εκκλησία είναι και εικόνα του ανθρώπου.[2]Ειδικότερα επισημαίνει ότι, κατά τον τρόπο με τον οποίο η Εκκλησία είναι εικόνα του Θεού και ο άνθρωπος, σύμφωνα με τη βιβλική διήγηση είναι «κατ' εἰκόνα» και «ὁμοίωσιν» του Θεού,[3] αναπόδραστα υπάρχει και σχέση μεταξύ της Εκκλησίας και του ανθρώπου, έτσι ώστε και η Εκκλησία να είναι εικόνα του ανθρώπου: «ὡς εἰκόνα και ὁμοίωσιν ὑπάρχουσαν τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ και ὁμοίωσιν γενομένου ἀνθρώπου».[4] Ο ιερός συγγραφέας αναφέρει ότι η Εκκλησία

είναι σαν ένας άνθρωπος που ως ψυχή έχει το ιερό βήμα, ως νού το θείο θυσιαστήριο και ως σώμα το ναό: «Και πάλιν κατ’ ἄλλόν τρόπόν θεωρίας ἄνθρωπόν εἶναι τήν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν ἔλεγε, ψυχήν μέν ἔχουσαν τό ἱερατεῖόν και νοῦν τό θεῖόν θυσιαστήριόν και σῶμα τόν ναόν».[5]

Χαρακτηριστική είναι σε αυτό το σημείο η τριμερής διάκριση του ανθρώπου, η οποία αν και έχει τη βάση της σε βιβλικές μαρτυρίες,[6] εν τούτοις, αν δεν τεθούν οι σωστές προϋποθέσεις, πραγματικά ελλοχεύει ο κίνδυνος να θεωρήσουμε τον άνθρωπο αποτελούμενο από τρία συστατικά, δηλαδή σώμα, ψυχή και πνεύμα ή νού, γεγόνός το οποίο αναπτύσσει ως γνωστό η αρχαία ελληνική φιλοσοφία.[7] Όμως η ίδια η Αγία Γραφή[8] αλλά και οι Πατέρες[9] μας πληροφορούν για τη δημιουργία του ανθρώπου, αποτελούμενού από σώμα και ψυχή.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, θα πρέπει η τριμερής αυτή διάκριση του ανθρώπου να ενταχθεί στο σωστό πλαίσιο και να τονιστεί, όπως σχολιάζει και ο καθηγητής Νικόλαος Ξεξάκης, ότι «Μερικές φορές οἱ Πατέρες δέχόνται ὄχι ἕνα τριμερές, ἀλλά ἕνα διμερές σχῆμα, περιγράφόντας τον ἄνθρωπόν ἁπλῶς σαν μια ἑνότητα σώματος και ψυχῆς˙ σε αὐτή τήν περίπτωση θεωροῦν τό πνεῦμα ἤ τον οῦ ὡς την ὑψηλότερη ὄψη τῆς ψυχής»,[10]ή όπως διευκρινίζει και ο Μέγας Βασίλειος: «φυσική τις και οὐκ ἐπείσακτος τοῦ λογιστικοῦ τῆς ψυχῆς».[11]

Λαμβάνοντας επομένως υπόψη την παραπάνω επισήμανση, καταλήγουμε στο σχήμα ψυχή, νούς και σώμα όσον αφορά τον άνθρωπο και ιερό βήμα, θείο θυσιαστήριο και ναό αναφορικά με την Εκκλησία.[12]

Οι τριάδες αυτές αποτελούν στη συνέχεια αντικείμενο μελέτης για τον ιερό πατέρα, καθώς πρόκειται για αναβαθμούς, με άλλα λόγια στάδια πνευματικής τελειώσεως του ανθρώπου. Με βάση την τριμερή διάκριση της Εκκλησίας, η σκέψη του αγίου εμφανίζεται να κινείται σε δύο επίπεδα, από το γενικό στο ειδικό.

Ξεκινώντας από το γενικό επίπεδο, αναφέρει πως ο άνθρωπος έχόντας το ναό ως σώμα προβάλλει την «ἠθική φιλοσοφία», δηλαδή την «πρακτική φιλοσοφία». Στη συνέχεια θεωρώντας το ιερό βήμα ως ψυχή αναπτύσσει τη «φυσική θεωρία», για να καταλήξει πως με το ιερό θυσιαστήριο ως νού ο άνθρωπος φανερώνει τη «μυστική θεολογία.

Από τα παραπάνω είναι σαφές ότι για να μπορέσει ο άνθρωπος να φτάσει στον τελευταίο αναβαθμό, θα πρέπει να διέλθει από τους δύο προηγούμενούς, καθώς αυτοί συμπλέκόνται μεταξύ τους σε μία ενιαία πορεία, με τελικό προορισμό την ένωση με τον Θεό. Ο ιερός Μάξιμος σε αυτό το σημείο φαίνεται να εξαρτάται από τον ΕυάγριοΠόντικό, ο οποίος μίλησε επίσης για στάδια πνευματικής

τελειώσεως.[13]Στη συνέχεια, της «Μυσταγωγίας» η σκέψη του αγίου κινείται σε ένα πιο ειδικό επίπεδο, στο οποίο, εξηγεί πιο αναλυτικά το ρόλο καθενός από τους τρεις αναβαθμούς που ανέφερε προηγουμένως. Αυτό του επιτρέπει να χαρακτηρίσει τον άνθρωπο ως «μυστική ἐκκλησία»,[14]αρχίζόντας την ανάλυση από τον κατώτερο αναβαθμό προς τον ανώτερο.

Ξεκινώντας από τον πρώτο αναβαθμό, ο ιερός πατήρ επισημαίνει πως ο άνθρωπος έχόντας ως ναό το σώμα, αρχίζει την πνευματική του τελείωση με την καλλιέργεια και τήρηση των θείων εντολών, ώστε να είναι σύμφωνος προς την «ἠθική» ή με άλλα λόγια «πρακτική φιλοσοφία»: «ὡς διά ναοῦ μέν τοῦ σώματος τό πρακτικόν τῆς ψυχῆς ταῖς τῶν ἐντολῶν ἐνεργείαις κατά τήν ἠθικήν φιλοσοφίας ἐναρέτωςφαιδρύνόντα».[15]

Κατόπιν, έχόντας την ψυχή ως ιερό βήμα, ο άνθρωπος φτάνει στο επίπεδο του δεύτερου αναβαθμού, ο οποίος είναι αυτός της «φυσικής θεωρίας». Μέσω αυτής, και ενώ προηγουμένως έχει εξαγνιστεί το σώμα, ο άνθρωπος μπορεί να προσφέρει στον Θεό τους καρπούς των κόπων του: «ὡς δι’ ἱερατείου δέ τῆς ψυχῆς τούς κατ’ αἴσθησιν λόγους καθαρῶς ἐν πνεύματι τῆς ὕλης περιτμηθέντας κατά τήν φυσικήν θεωρίαν διά λόγου τῷ Θεῷ προσκομίζόντα».[16]Τέλικά, ο άνθρωπος φτάνει στον τρίτο αναβαθμό, της «μυστικής θεολογίας», έχόντας το νού ως θυσιαστήριο, επιτυγχάνόντας την πολυπόθητη ένωση του με τον Θεό: «και ὡς διά θυσιαστηρίου τοῦ νοός τήν ἐν ἀδύτοις πολυύμνητον τῆς ἀφανοῦς καί ἀγνώστου μεγαλοφωνίας σιγήν τῆς θεότητος δι’ ἄλλης λάλου τε και πολυφθόγγου σιγῆς προσκαλούμενόν καί, ὡς ἐφικτόν ἀνθρώπῳ. Κατά μυστικήν θεολογίαν αὐτῇ συγγινόμενόν και τοιοῦτον γινόμενόν, οἷόν εἰκός εἶναι δεῖ τόν ἐπιδημίας ἀξιωθέντα Θεοῦ καί ταῖς αὐτοῦ παμφαέσιν αἴγλαις ἐν σημανθέντα».[17]

Όμως ο αγ. Μάξιμος μιλώντας για αυτον τον αναβαθμό δεν αναφέρεται τόσο συγκεκριμένα όσο για τους προηγούμενούς δύο. Η περιγραφή την οποία κάνει είναι πιο γενική, καθώς το μόνο που τονίζει είναι πως πρόκειται για μία «ἀφανοῦς και ἀγνώστου μεγαλοφωνίας σιγήν τῆς θεότητος»,[18] όταν την ίδια στιγμή η ανθρώπινη σιγή χαρακτηρίζεται ως «λάλου τε και πολυφθόγγου σιγῆς»[19] και η οποία προσκαλείται από τον Θεό για να ενωθεί μαζί Του.

Παραπομπές:

[1] Χ. Γ. Σωτηροπούλου, Ἑρμηνευτική προσέγγισις τῆς Μυσταγωγίας τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογήτοῦ, Αθήνα 1993, σελ. 169.

[2]Μυσταγ. , σελ. 162, στ. 1-22.

[3]Γεν. 1, 26. -Ν. Α. Ματσούκα, Δογματική καί Συμβολική Θεολογία, Θεσσαλόνίκη 1992,τ. 2, σελ. 192-199.

[4]Μυσταγ. , σελ. 162, στ. 6-8.

[5]Μυσταγ. , σελ. 162, στ. 4-6.

[6]Ματθ. 22, 37. – Λουκ. 10, 27. – Α’ Θεσ. 5, 23. -Εβρ. 4, 12.

[7]Πρόκειται για την τριμερή διάκριση του ανθρώπου, αποτελούμενού από το λογιστικό, το θυμοειδές και το επιθυμητικό.

[8]Γεν. 1, 26-30˙ 2, 7-8˙ 21-23. Σοφ. Σολ. 2, 23˙Σοφ. Σειρ. 17, 1˙ Ιωβ. 10, 9˙ Ματθ. 16, 26˙ 19, 4-5˙ Α’ Κορ. 11, 9 και 15, 45-17˙ Κολ. 3, 10˙ Α’ Τιμ. 2, 13.

[9]Μαξ. Ὁμολογήτοῦ, Πρός Θαλάσσιόν περί διαφόρων ἀπόρων, PG 90, 244.- Μ. Βασιλείου, Εἰς τούς Ψαλμούς 32, 6, PG29, 337D. Του ιδίου, Ἑρμηνεία εἰς τόν προφήτην Ἠσαΐαν 1, 13, PG 30,140A. Του ιδίου, Ἀσκητικαί διατάξεις 2, 3, PG 31, 1352AB. -Γρ. Θεολόγου, Εἰς τό ἅγιόν Πάσχα 65, 7, PG 36, 632A.- Γρ. Νύσσης, Περί τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς 4, PG 44, 136B. Του ιδίου, Εἰς τά τῆς Γραφῆς ρήματα «Ποιήσωμεν ἄνθρωπόν κατ’ εἰκόνα ἡμετέραν καί ὁμοίωσινα», PG 44, 268D. – Ἰω. Χρυσοστόμου, Ὁμιλία εἰς τήν Γένεσιν 14, 5, PG 53, 117. Του ιδίου, Ὑπόμνημα εἰς τόν ἅγιόν Ματθαῖόν τόν εὐαγγελιστήν 15, 1, PG 57, 223.

[10]Ν. Γ. Ξεξάκη, Ὀρθόδοξος Δογματική: Ἡ περί δημιουργίας διδασκαλία, τ. 3, Αθήνα 1197, σελ. 143, υποσ. 91. – Βλ. Μ. Βασιλείου, Ἀσκητικαί διατάξεις 19, PG 31, 1389A. -Γρ. Νύσσης, Περί τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς 12, PG 44, 156D. Του ιδίου, Εἰς τούς Μακαρισμούς 3, PG 44, 1228B. – V. Lossky, (μετάφρ. Στ. Κ. Πλευράκη), Ἡ μυστική θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλόνίκη 51991, σελ. 238. – Π. Κ. Χρήστου, Τό μυστήριο τοῦ ἀνθρώπου, Θεσσαλόνίκη 1983, σελ. 15.

[11]Μ. Βασιλείου, Ἀσκητικαί διατάξεις 2, 1, PG 31, 1340A.

[12]Μυσταγ. , σ. 162, 4-6. -Δ. Στανιλοάε, Μυσταγωγία τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογήτοῦ, Αθήνα 1973, σελ. 126-127, υποσ. 21. -Ν. Α. Ματσούκα, Κόσμος, ἄνθρωπος, κοινωνία κατά τόν Μάξιμο Ὁμολογήτή, Θεσσαλόνίκη 1978, σελ. 225-226. – G. Dragas, TheChurchinSt. Maximus’ Mystagogy, (1985), σελ. 395. –L. Thunberg, ManandtheCosmos: ThevisionofSt. MaximustheConfessor, NewYork 1985, σελ. 122. -Χ. Γ. Σωτηροπούλου, Ἑρμηνευτική προσέγγισις τῆς Μυσταγωγίας τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογήτοῦ, (1999), σελ. 169. -Χ. Κρικώνη, Ἐξεικόνίσεις τῆς Ἐκκλησίας κατά τον ἅγιο Μάξιμο Ὁμολογήτήν, Θεσσαλόνίκη 2001, σελ. 139.

[13]«Τάς ἀρετάς μετερχόμεθα διά τούς λόγους τῶν γεγόνότων, καί τοῦτους διά τόν οὐσιώσαντα Κύριόν, οὗτος δέ ἐν τῇ καταστάσει τῆς προσευχῆς ἀναφαίνεσθαι εἴωθε», Εὐαγρ. Πόντικού, Λόγος περί Προσευχῆς 51, PG 79, 1177C. -«Οὐκ ἄν ὅτε μή ἐγχρόνίζῃ ὁ νοῦς ἐν τοῖς ψιλοῖς νοήμασι τῶν πραγμάτων, ἤδη καί προσευχῆς κατείληφε τόπόν˙ δύναται γάρ ἐν τῇ θεωρίᾳ εἶναι τῶν πραγμάτων, καί ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν ἀδολεσχεῖν, ἅπερ, καί εἰ ψιλά ῥήματά εἰσιν, ἀλλ’ ὡς πραγμάτων ὄντα θεωρήματα, τυποῦσι τόν νοῦν, καί μακράν ἀπάγουσιν ἀπό Θεοῦ». Του ιδίου, Λόγος περί Προσευχῆς 56, PG 79, 1177C-1180A. – «Κᾶν ὑπέρ τήν θεωρίαν τῆς σωματικῆς φύσεως ὁ νοῦς γένηται, οὔπω τέλεόν τον τοῦ Θεοῦ τόπόν ἐθεάσατο˙ δύναται γάρ ἐν τῇ τῶν νοητῶν εἶναι γνώσει, καί ποικίλλεσθαι πρός αὐτήν», Του ιδίου, Λόγος περί Προσευχῆς 57, PG 79, 1180A.

[14]«Τάς ἀρετάς μετερχόμεθα διά τούς λόγους τῶν γεγόνότων, καί του- τους διά τόν οὐσιώσαντα Κύριόν, οὗτος δέ ἐν τῇ καταστάσει τῆς προ- σευχῆς ἀναφαίνεσθαι εἴωθε», Εὐαγρ. Πόντικού, Λόγος περί Προσευχῆς 51, PG 79, 1177C. -«Οὐκ ἄν ὅτε μή ἐγχρόνίζῃ ὁ νοῦς ἐν τοῖς ψιλοῖς νοήμασι τῶν πραγμάτων, ἤδη καί προσευχῆς κατείληφε τόπόν˙ δύναται γάρ ἐν τῇ θεωρίᾳ εἶναι τῶν πραγμάτων, καί ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν ἀδολεσχεῖν, ἅπερ, καί εἰ ψιλά ῥήματά εἰσιν, ἀλλ’ ὡς πραγμάτων ὄντα θε- ωρήματα, τυποῦσι τόν νοῦν, καί μακράν ἀπάγουσιν ἀπό Θεοῦ», Του ιδίου, Λόγος περί Προσευχῆς 56, PG 79, 1177C-1180A. -«Κᾶν ὑπέρ τήν θεωρίαν τῆς σωματικῆς φύσεως ὁ νοῦς γένηται, οὔπω τέλεόν τον τοῦ Θεοῦ τόπόν ἐθεάσατο˙ δύναται γάρ ἐν τῇ τῶν νοητῶν εἶναι γνώσει, καί ποι- κίλλεσθαι πρός αὐτήν», Του ιδίου, Λόγος περί Προσευχῆς 57, PG 79, 1180A.

[15]Μυσταγ. , σελ. 162, 12-14. -Δ. Στανιλοάε, Μυσταγωγία τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογήτοῦ, Αθήνα 1973, σελ. 128, υποσ. 23. -N. A. Ματσούκα, Κόσμος, ἄνθρωπος, κοινωνία κατά τόν Μάξιμο Ὁμολογήτή, Θεσσαλόνίκη 1978,σελ. 226. -G. Dragas, The Church in St. Maximus’ Mystagogy, (1985), σελ. 395. -Χ. Γ. Σωτηροπούλου, Ἑρμηνευτική προσέγγισις τῆς Μυσταγωγίας τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογήτοῦ, (1999), σελ. 170. -Χρ. Κρικώνη, Ἐξεικόνίσεις τῆς Ἐκκλησίας κατά τον ἅγιο Μάξιμο Ὁμολογήτήν, Θεσσαλόνίκη 2001, σελ. 138. -Β. Μπετσάκου, Στάσις ἀεικίνητος, Θεσσαλόνίκη 2006, σελ. 173-174.

[16]Μυσταγ. , σελ. 162, 14-16.

[17]Μυσταγ. , σελ. 162, 17-22. -Δ. Στανιλοάε, Μυσταγωγία τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογήτοῦ, Αθήνα 1973, σελ. 128, υποσ. 23. -N. A. Ματσούκα, Κόσμος, ἄνθρωπος, κοινωνία κατά τόν Μάξιμο Ὁμολογήτή, Θεσσαλόνίκη 1978, σελ. 226. -G. Dragas, The Church in St. Maximus’ Mystagogy, (1985), σελ. 395. -Χ. Γ. Σωτηροπούλου, Ἑρμηνευτική προσέγγισις τῆς Μυσταγωγίας τοῦ ἁγίου Μαξίμου

τοῦ Ὁμολογήτοῦ, σελ. 170. -Χ. Κρικώνη, Ἐξεικόνίσεις τῆς Ἐκκλησίας κατά τον ἅγιο Μάξιμο Ὁμολογήτήν, (1999), σελ. 138. -Β. Μπετσάκου, Στάσις ἀεικίνητος, Θεσσαλόνίκη 2006, σελ. 174.

[18]Μυσταγ. , σελ. 162, 18.

[19]Μυσταγ. , σελ. 162, 19.

Πηγή: pemptousia.gr